

RUSYA'NIN AZERBAJCAN POLİTİKASI*

Prof. Dr. Musa GASIMOV**

President Putin's Azerbaijan visit drew the attention of mass media, experts and politicians to the Russian policy towards the Caucasus. To clarify the changes that took place in this policy and to point out the new tendencies her policy towards Azerbaijan, the author will try analyse the history of and the recent developments in Russia's Azerbaijan policy in the framework of the agreements signed during Putin's visit, prospects of Moscow's regaining influence over Azerbaijan and the ongoing clash of interest of Russia, Turkey and Iran over the country.

Rusya Devlet Başkanı V. Putin'in Azerbaycan ziyareti kitle iletişim araçları, uzmanlar ve politikacıların dikkatinin yeniden Rusya'nın Kafkasya politikası üzerine çekti. Geçen süre zarfında Rusya'nın Kafkasya, özellikle Azerbaycan politikasında yeni eğilimlerin ortaya çıktığı belirtilmektedir. Bu konuyu açığa kavuşturmak için Rusya'nın Azerbaycan politikasının tarihini, geleneksel yöntemlerini, Azerbaycan'da Rusya, Batı-Türkiye Bloku ve İran çatışmasını, Azerbaycan-Rusya ilişkilerinin genel durumunu, Putin'in ziyareti sırasında imzalanan anlaşmaları ve ziyaretin taraflara neler getirdiğini, Rusya'nın Azerbaycan'daki tutunma noktalarını, Moskova'nın Azerbaycan'ı yeniden kendi etki alanına alma olanağını analiz etmeye çalışacağız.

Rusya'nın Azerbaycan Politikasının Kısa Tarihçesi

Sıcak denizlere ulaşmak ve avantajlı askeri-stratejik mevkiiler kazanmak isteyen Rusya'nın Azerbaycan politikası, bu ülkenin 1700-1721 döneminde sürdürdüğü üzücü, fakat nihayetinde Rusya için başarıyla sonuçlanan ve yılın önemli bir bölümünde donan Baltık Denizi'ne çıkışını sağlayan Kuzey Savaşının ardından gerçekleştirilmeye başladı. Rusya'nın sıcak denizlere çıkması gerekiyordu ve I. Petro askeri kuvvetlerinin Hazar kıyısına saldırıları bu amacı gerçekleştirmeyi hedefliyordu. Osmanlı Devleti'ne ve İran'a karşı mücadelede özel önem arz eden

* Bu makale Nâzim Cafersoy tarafından Türkiye Türkçe'sine aktarılmıştır.

** Bakü Devlet Üniversitesi Avrupa ve Amerika Ülkeleri Yeni ve Çağdaş Tarih Anabilim Dalı Öğretim Üyesi
Avrasya Dosyası, Kazakistan-Kırgızistan Özel, Kış 2001-2002, Cilt: 7, Sayı: 4, s. 253-269.

Rusya'nın Kafkasya politikasında ilk büyük işgal 1801'de denize çıkışı olan Gürcistan'la başladı. 1813-1828 yıllarında Azerbaycan'ın Rusya ve İran arasında bölünmesinin ardından Çarizm sömürge işgallerini Kuzey Kafkasya'ya genişletti. Yaklaşık 30 sene süren zorlu savaşın ardından Kuzey Kafkasya işgal edildi. Birinci Dünya Savaşı sırasında Rusya İmparatorluğu'nun dağılması ve Güney Kafkasya'daki diğer devletlerle beraber Azerbaycan'ın da bağımsızlığını ilan etmesi ile, Rusya Azerbaycan üzerindeki denetimini kaybetti, ülkenin, global ve bölgesel politikada rolü küçüldü. Azerbaycansız Rusya, felçli duruma düştü. Azerbaycan'ın Rusya için büyük öneme haiz olduğunu anlayan, Çarizmin milletler politikasını içerik itibariyle aynı, biçim itibariyle farklı olarak sürdüren Bolşevikler Azerbaycan'ı ikinci kez işgal etmeye çalıştılar. Dünya politikası için önemli unsur olan petrolün vatani ve uygun jeopolitik konuma sahip Azerbaycan tekrar işgal edildi. Azerbaycan'ın işgalinin ardından tüm Güney Kafkasya kolay biçimde Sovyet İmparatorluğu'nun içine alındı.

Azerbaycan'da Rusya, Batı-Türkiye Bloku ve İran çatışması

SSCB'nin çöküşünün ardından Azerbaycan'ın yeniden bağımsızlığını kazanması ile diğer devletlerin bölgeye etkide bulunma çabaları, rekabeti güçlendirecek yeni durum ortaya çıkardı. Azerbaycan bölgesel çıkarları olan devletlerin işbirliği alanından çok rekabet alanına dönüştü. Süper güç statüsünü kaybeden, Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanması ile sınırları küçülen Rusya büyük ülke konumunu sürdürmek için çaba göstererek, işbirliği değil çatışmacı bir tavır sergiledi. Azerbaycan'da Moskova'nın yerini almak için bölgesel dış politika doktrinleri çatışan Rusya, Batı-Türkiye ve İran arasında yapılan mücadele sertleşti. Azerbaycanlılar Batı-Türkiye Blokunun dış politika doktrinlerini tercih etmektedirler.

Putin'in Ziyaretine Kadar Geçen Dönemde Rusya-Azerbaycan İlişkilerinin Genel Durumu

Putin'in Azerbaycan ziyaretini objektif biçimde değerlendirmek için Azerbaycan'ın bağımsızlığını yeniden ilan ettiği 18 Ekim 1991'den günümüze geçen süre zarfındaki iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişim dinamiğini dikkate almak ve karşılaştırmalı olarak analiz etmek gerekmektedir. Bağımsızlığın ardından Azerbaycan-Rusya ilişkilerini gelişme aşamaları bakımından üç döneme ayırmak mümkündür: 18 Ekim 1991'den 1992 Mayıs ayının ortalarına kadar, 1992 Mayıs ortalarından 1993 Haziran ayının ortalarına kadar, 1993 Haziran'ından sonra.

Ayaz Muttalibov'un devlet başkanı olduğu birinci dönemde Azerbaycan dış politikasının esas yönü Rusya'ydı. Azerbaycan bağımsız olsa da ülkede hayatın bütün alanlarında Rusya etkisi egemendi. Azerbaycan iktidarı Batı-Türkiye Blokunu ihmal ederek ikinci sırada İran'ı tercih etmekteydi. Bakü yönetimi neredeyse Moskova'nın önerdiği bütün ikili anlaşmaları imzalayarak Azerbaycan'ı Rusya'ya bağımlı kılmaktaydı. Buna rağmen, Rusya Azerbaycan'a güvenmemekteydi.

Mayıs 1992'de iktidara Millî-demokratik güçlerin gelmesi dış politikada Batı-Türkiye Blokunu tercih eden Bakü yönetimi Rusya ile ilişkilerini eşit statülü ve iyi komşuluk temelinde kurma çabasıındaydı. Fakat, Moskova eşit statü yerine kendi egemenliğini kabul ettirmek istiyordu. Buna göre de Azerbaycan Devlet Başkanı Ebülfez Elçibey'in Moskova ziyareti sırasında Boris Yeltsin'le imzaladığı anlaşmaların bazıları uygulanmadı. Bakü yönetiminin Batı-Türkiye Blokunu tercih etmesi Kremlini öfkelen-dirmekteydi.

Rusya'nın Azerbaycan politikasında üçüncü aşama 4 Haziran 1993'deki Gence isyanı sonucunda millî-demokratik güçlerin iktidardan düşürülmesinden sonra başladı. Darbe sonucu iktidarı ele geçirenler, dış politikada millî demokratik güçlerin tercih ettikleri Batı-Türkiye Bloku yerine Rusya'ya yöneldiler. Azerbaycan, Ermeni-Azerbaycan çatışmasını çözmek için Rusya'nın egemenliği altında bulunan Bağımsız Devletler Topluluğu'na üye oldu.

Rusya ile ikili ilişkiler arttı. Fakat Rusya bırakın Ermeni-Azerbaycan sorununun çözme-yi, tersine Ermenistan'ı silahlandırma politikasını sürdürdü. Bu koşullarda Azerbaycan uluslararası realiteyi dikkate alarak dış politikada Rusya'yı tercih etme politikasından vazgeçmek zorunda kaldı ve yeniden Batı-Türkiye çizgisine yöneldi ve komşu devletlerle ilişkilerinde dengeli davranmaya başladı.

Putin'in ziyaretine kadar iki ülke arasındaki ilişkilerde genel unsurlar nelerdi? Ziyarete kadar ikili ilişkilerdeki mevcut olumsuzlukları şöyle açıklayabiliriz.

Her şeyden önce, Rusya'nın Azerbaycan politikası Moskova'nın bölge politikasını ortaya koymaktaydı. Taraflar için *bağımsızlık* yeni bir kavramdı. Yeni bir karşılıklı ilişkiler sistemi mevcut değildi. İkili ilişkilerin kurulmasına sıfırdan başlanmıştı. Rusya kendisi için hayati önem arz eden güney sınırlarında ekonomik açıdan diğer Güney Kafkasya devletlerinden güçlü olan ve batı yönlü politika yürüten bağımsız Azerbaycan devletinin bulunmasını kabul edememekteydi. Moskova çağdaş dünya realitesi çerçevesinde Azerbaycan devletinin bağımsızlığını resmen tanısa da bu ülkeyi zayıf, bağımlı ve Rusya yanlısı

.....
 :
 : **Azerbaycanlılara**
 : **güvenmeyen Rusya**
 : **Kafkasya'nın işgal**
 : **edilmesinde kendisine**
 : **yardım etmiş Ermenileri**
 : **açıkça stratejik müttefik**
 : **olarak görmekteydi.**
 .....: :

olarak görmek istemekteydi. Rusya Azerbaycan'da etkisinin kaybedilmesini, sınırlarının küçülmesini ve Batı-Türkiye Bloku etkisinin güney bölgelerine yayılmasını ulusal güvenliği için endişe kaynağı olarak değerlendirmekteydi. Özellikle, Rusya nüfusunun beşte birini Türkler ve Müslümanların oluşturmasından dolayı Moskova böyle

bir kaybı kabullenememekteydi. Bu nedenle de Moskova Ermenistan'ı Azerbaycan'a karşı baskı aracı gibi kullanmaktaydı. Azerbaycanlılara güvenmeyen Rusya, Kafkasya'nın işgal edilmesinde kendisine yardım etmiş Ermenileri açıkça stratejik müttefik olarak görmekteydi. Ermenistan'la işbirliği Rusya için ekonomik açıdan yarar getirmese de, hiç kuşkusuz bu ülke olmadan Rusya Güney Kafkasya'da barınmazdı. Fakat, Ermenistan'a sahip olmak tüm Güney Kafkasya'da etkili olmak anlamına gelmemektedir. Güney Kafkasya'da etkin olmak için Rusya ile Basra Körfezi arasındaki en kestirme ve en stratejik yol üzerinde yerleşen, Güney Kafkasya'daki 16 milyonluk nüfusun yüzde ellisini oluşturan Azerbaycanlıların (Azerbaycan'da 8 milyon ve Gürcistan'da yaklaşık 600 bin Azerbaycanlı yaşamakta) yaşadığı, yüzölçümüne (86,4 bin km²), uygun iklimine, zengin kaynaklarına göre diğer bölge devletlerinden daha önemli olan, Hazar Denizi'nin kıyısında bulunan Azerbaycan'da etkin olmak gerekmektedir.

İkincisi, Rusya diplomasisi Batının demokrat olarak tanıdığı Politbüro üyesi Boris Yeltsin'in iktidarı döneminde Sovyet dönemindeki müttefiki Azerbaycan'ı küstürerek ona itina göstermemekteydi. İkili ilişkilere soğukluk, zorluklar, karmaşıklıklar, durgunluk ve güvensizlik egemendi. Rusya'nın Putin'e kadarki Azerbaycan politikasını Moskova'nın "öfke dönemi" olarak adlandırmak mümkündür. Rus diplomasisi Azerbaycan'dan, Türkiye ve İran sınırını ortak savunmayı ve Ermeni-Azerbaycanlı çatışma bölgesine BDT şemsiyesi altında Rus barış gücü göndermeyi talep etmekte, Bakü-Ceyhan boru hattı ve GUUAM dolayısıyla Azerbaycan'ı suçlamaktaydı. Rusya ve Azerbaycan Hazar Denizi'nde işbirliğinin temel ilkelerini belirleyememekteydi. Rusya'daki Azerbaycanlılara baskı yapılmaktaydı. Rusya'dan Azerbaycan'a vize uygulanması konusunda tehditler yapılmaktaydı. Rusya kitle iletişim araçlarında Azerbaycan aleyhinde sayısız haber ve yorumlar yapılmaktaydı.

Üçüncüsü, Azerbaycan'da Rusya'ya yönelik suçlamalar yapılmaktaydı. Bakü yönetimi, Ermeni-Azerbaycanlı sorununda Rusya'yı Ermeni

yanlısı tutum sergilemekle, Ermenistan'ı silahlandırmakla ve adaletsiz davranmakla suçlamaktaydı. Rusya Ermenistan'a bir milyar dolarlık silah satmıştı.

Bütün bunlara karşın, ikili ilişkilerde bazı olumlu unsurlar da mevcuttu. Birincisi, Putin'in ziyaretine kadar geçen dönemde Rusya Federasyonu ile Azerbaycan arasında çeşitli alanlarda işbirliği yapmaya ilişkin 70'den fazla hükümetlerarası ve devletlerarası anlaşma imzalanmıştır. İkincisi, zorlukla ve küçük oranda da olsa Rusya, Azerbaycan ziraat ürünleri için uygun pazar durumundaydı. Üçüncüsü, Rusya ve Azerbaycan arasında üniversiteler arası ilişkiler belli oranda halen sürdürülmekteydi. Dördüncüsü, Azerbaycan'da nüfusun belli bir bölümü Rusya'yı halen yabancı devlet olarak görmemektedir.

Rusya'nın Azerbaycan Politikasının Geleneksel Yöntemleri

Rusya'nın Azerbaycan politikasının geleneksel yöntemleri askeri güce güvenmek, halklar arasında anlaşmazlıklar çıkarıp "böl ve yönet" politikası uygulamak, Azerbaycan'da nüfusun etnik kompozisyonunu değiştirmek amacıyla sömürge rejiminin dayanağı olan Ermenileri ve Rusları Müslüman ve Türk topraklarına yerleştirmek, Türk halklarına ve diğer Müslümanlara güvensizlik ve onlara baskı uygulamak, Türk halklarını yönetim kurumlarından dışlamak, Ermenilere güvenmek ve diğer biçimlerde olmuştur. Bağımsızlığın kazanılmasından Putin'in Azerbaycan ziyaretine kadar geçen dönemde, Rusya'nın Azerbaycan politikasında baskı, zorlama ve iddialar öne sürmek Rus diplomasinin esas aracı olmuştur. Rusya'nın bölgede Ermenistan'la işbirliği yalnızca Azerbaycan'a karşı değil, Güney Kafkasya'da piyasa ekonomisinin ve demokrasinin gelişimine engel olmasının yanısıra, Batı-Türkiye Bloku'na karşıdır.

Fakat Rusya ve Azerbaycan arasındaki ilişkilerdeki soğukluk ve Rusya'nın Azerbaycan politikasının geleneksel yöntemleri taraflardan hiç birini memnun etmemekteydi. Kremlin, Azerbaycan'da rahatsızlık yaratan ve Rusya'yı amaçlarına ulaştıramayan yöntemlerden vazgeçmeliydi. Azerbaycan Rusya'ya direnmek için onunla iyi komşuluk ilişkileri kurmak, Rusya ise, Azerbaycan'da kaybedilmiş nüfusunu yeniden tesis etmek ve hedefine ulaşmak, Batıyı buradan çıkarmak, Azerbaycan'daki jeopolitik durumu ve güçleri yavaş yavaş kendi lehine değiştirmek istiyordu. Rusya için büyük önem arz eden bu tarihi adım Putin tarafından atıldı.

Putin'in Azerbaycan Ziyareti ve İmzalanan Anlaşmalar

Rusya Devlet Başkanı Putin 9-11 Ocak 2001 tarihlerinde Bakü'yü

ziyaret ederek karşılıklı ilişkilerdeki soğukluğu ortadan kaldırma yolunda önemli adım attı. Devlet protokolü açısından en üst düzeyde düzenlenen bu görüşme, iki ülke arasındaki ilişkilerde yeni bir sayfanın açılışı ve yeni bir dönemin başlangıcıdır. Putin ziyaretinden önceki dönemde Azerbaycanlıların Moskova'dan beklemediği bir adım atarak Azerbaycan'daki depremin sonuçlarını ortadan kaldırmak için insanî yardım gönderdi. Putin ziyareti sırasında kendisiyle birlikte siyasetçiler, diplomatlar ve askerî yetkililerin yanısıra, çoğu kişinin beklentisinin tersine çok sayıda işadamı getirdi. Putin'in ziyareti iki ülke devlet başkanlarının ikili görüşmeleri, temsilci heyetlerin kalabalık katılımlı görüşmeleri, Putin'in parlamentoda yaptığı konuşma, 20 Ocak 1990'da Sovyet Ordusu'nun Bakü müdahalesi sırasında yaptığı katliam sonucu ve Ermenistan-Azerbaycan savaşında ölenlerin toprağa verildiği *Şehitler Hiyabarı*'nı ziyaret ederek Azerbaycanlıları şaşırtacak biçimde çelenk bırakmasıyla adeta eski Sovyet ve Rus politikasının geleneksel yöntemlerinde vazgeçtiğini göstermesi, Bakü *Slavyan* (Slav) Üniversitesi'nde onursal doktora alması, Rus diasporası, basın konferansı ve nihayet, sekiz anlaşmanın imzalanması ile hafızalara kazındı. Böylece devletler arası anlaşmaların sayısı 78'e ulaştı.

Ziyaret sırasında iki ülke devlet başkanı ikili siyasî ve iktisadî ilişkileri görüşerek bu alanlardaki ilişkilerin daha da geliştirilmesi gerektiğini ifade ettiler. Ayrıca taraflar, bağımsızlığın ardından geçen süre zarfında neredeyse hiç mevcut olmayan askerî ve askerî teknik alanda işbirliği kurmak ve geliştirmek konusunu öne çıkardılar.

Devlet başkanları Kafkasya'daki genel durumu da görüştüler. Bu konunun görüşülmesi sırasında Azerbaycan Devlet Başkanı, fiilen Moskova'yı tekrar Kafkasya'ya davet ederek, Ermenistan'ın Azerbaycan'ı işgali sonucunda oluşmuş Dağlık Karabağ sorunun çözümünde esas rolü Rusya'ya önerdi. Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev "Rusya'nın... Kafkasya devletlerinin hepsinde büyük nüfusa sahip olduğunu ve hiç kuşkusuz bu sorunun çözümünde başat rol oynayabileceğini"¹ belirtti. Bu arada Azerbaycan lideri konuşmalarından birinde "Azerbaycan'da, Ermenistan-Azerbaycan sorununun çözümüne büyük umutlar bağlandığını"² ifade etti. Devlet Başkanı, kendi görüşünü desteklemek için "Rusya daha 1992'de, AĞİK Minsk Grubu oluşturulmadan önce bu sorunla ilgilenmiştir. Rusya tüm dönem zarfında bu sürece katılmıştır."³ biçiminde fikir beyan etti.

¹ *Azerbaycan Gazetesi*, 11 Ocak 2001, no 8 (2721)

² *Azerbaycan Gazetesi*, 11 Ocak 2001

³ *Azerbaycan Gazetesi*, 11 Ocak 2001

Ziyaret sırasında, Azerbaycan tarafı uluslararası sorunların çözümünde Rusya'nın yeniden büyük devlet rolünün tesisi arzusunu dile getirdi. Azerbaycan Devlet Başkanı Aliyev, "Rusya'nın büyük devlet olduğu, büyük imkanlarının bulunduğu, bu nedenle de özellikle önümüzdeki dönemde bir çok uluslararası sorunun çözülmesinde hakkaniyet gereği önemli rol oynaması gerektiği"⁴ biçiminde görüş bildirdi.

İki ülke devlet başkanları ve resmî heyetleri arasında görüşülen ve uzlaşma sağlanan konular anlaşmalara döküldü. Ziyaret sırasında iki ülke arasında imzalanan belgeler şunlardır: Hazar Denizi'nde İşbirliği İlkelerine İlişkin Rusya Federasyonu ve Azerbaycan Cumhuriyeti Ortak Bildirisi, Kafkasya'da Güvenlik ve İşbirliğine İlişkin Bakü Beyannamesi, Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti Arasında Hükümetlerarası İletişim/Haberleşme İşbirliğine İlişkin Anlaşma, Azerbaycan Cumhuriyeti Ulusal Güvenlik Bakanlığı ile Rusya Federasyonu Devlet Başkanlığı hükümet haberleşmesi ve Federal Haberleşme Ajansı Arasında Haberleşme Güvenliği Konusunda İşbirliği Anlaşması, Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti Arasında Uluslararası Karayolu Ulaşımına İlişkin Anlaşma, Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti Arasında Vergi Yasalarına Uyulması Konusunda İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşması, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Rusya Federasyonu KİA Muhabirlerinin ve Rusya Federasyonu'nda Azerbaycan Cumhuriyeti KİA Muhabirlerinin Statüsüne İlişkin Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti Arasında Anlaşma, Olağanüstü Hallerin Haber Verilmesi ve Sonuçlarının Ortadan Kaldırılmasında İşbirliğine İlişkin Rusya Federasyonu Hükümeti İle Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Anlaşma, Azerbaycan Cumhuriyeti Millî Petrol Şirketi, "Lukoil Oversiz Abşeron LTD" ile SOCAR'ın ortak petrol şirketi arasında Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Zığ ve Hövsan petrol kaynaklarının içeren bölgede onarım, keşif/arama işleme ve kârın bölünmesi konusunda anlaşma imzalandı.⁵

İmzalanan anlaşmaların bazılarını daha yakından incelemek gerekmektedir. Azerbaycan Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu Bakü Beyannamesinde⁶ uzlaşmaya varılan konuları üç grupta ele almak mümkündür. Birinci grupta yer alan konular ikili ilişkilerin geniş çerçevesini içermektedir. Taraflar iki ülke arasında siyasi, ekonomik, askeri, insani, kültür, bilim, eğitim, enformasyon, turizm ve spor

⁴ Azerbaycan gazetesi, 11 Ocak 2001

⁵ Azerbaycan gazetesi, 10 Ocak 2001, sayı 7 (2720)

⁶ Azerbaycan gazetesi, 13 Ocak 2001, sayı 10 (2723)

alanlarında işbirliğinin geliştirilmesinde uzlaşmaya varmaktadırlar. Ülke liderleri, ortak ilgi duyulan dış politika konularında çeşitli düzeylerde ikili danışma görüşmelerinin artırılmasını gerekli gördükleri, parlamentolararası ilişkilerin geliştirilmesine yardımcı olacaklarını, ekonomik-ticarî, banka ve malî alanlarda işbirliğini geliştireceklerini, askerî ve askerî teknik işbirliğini geliştirmeye hazır olduklarını, iki ülke halkları arasında dostluğun geliştirilmesi noktasında Azerbaycan Cumhuriyeti'nde yaşayan Ruslar ve Rusya Federasyonu'nda yaşayan Azerbaycanlıları önemli bir husus olarak kabul etmekte, kültür, bilim ve eğitim alanlarında ilişkilerin güçlendirilmesinin önemli olduğunu kabul etmekte, sınırların yeniden çizilmesi ve belirlenmesi konusunun önemini vurgulayarak bu konuda ortak devlet komisyonlarının çalışmalarını sürdürmesinin gerekliliğini ve benzeri hususları içeren açıklamalarda bulundular.

Beyannamenin ikinci grubunu ise bölgesel sorunların çözümü, Kafkasya ülkelerinin rolü, *kaçkın* ve zorunlu göçmenlerin evlerine dönmesi ve benzeri konular oluşturmaktadır. Beyannamenin bu bölümünde iki devlet başkanı Kafkasya devletleri arasında barışın sağlanması için devletlerin toprak bütünlüğü, uluslararası sınırlarının dokunulmazlığını kesin biçimde savunduklarını belirtmekte; Dağlık Karabağ sorununun BM Güvenlik Konseyi kararları ve AGİT çerçevesinde çözülmesini desteklemekte; sorunların çözülmesinde Rusya'nın hem bireysel, hem de AGİT Minsk Grubu Eşbaşkanı sıfatıyla faaliyet göstermesini temenni etmekte; ortak rahatsızlık konuları terörizm, radikalizm/aşırılık ve bölücülük alanlarında güç ve güvenlik kurumlarının karşılıklı işbirliğini sürdüreceklerini, *kaçkın* ve zorunlu göçmenlerin kendi yerleşim bölgelerine kısa bir süre içinde gönüllü ve güvenli biçimde dönmelerine her türlü desteği vermeyi, bölgede uluslararası ulaşım yollarının tümüyle onarılması için çaba göstereceklerini, Azerbaycan'ın Kuzey-Güney ulaşım koridoruna, Rusya'nın ise Avrupa-Kafkasya-Asya (TRASEKA) ulaşım ağına bağlanması için birbirlerine karşılıklı yardım etmeye hazır olduklarını beyan etmektedirler.

Tarafların uluslararası örgütler çerçevesinde işbirliği yapması beyannamede yer alan konulardan üçüncü grubu oluşturmaktadır. Taraflar uluslararası örgütler, küresel ve bölgesel nitelikli forumlar çerçevesinde sıkı ve yapıcı iş birliğini geliştirecekleri; BDT'de çok taraflı işbirliği, serbest ticaret bölgelerinin kurulması ve ortak ekonomik bölgenin gelişmesine büyük önem verdiklerini; BM'nin uluslararası sorunlarda ve çok kutuplu dünyada barış ve güvenliğin sağlanmasındaki rolünün güçlendirilmesine yardım edeceklerini belirtmektedirler.

Hazar Denizi'nde işbirliğinin genel ilkelerine ilişkin ortak bildiriye, Hazar'ın yasal statüsünün belirlenmesinin yalnızca tarafların kendileri-

ni ilgilendiren bir konu olduğu ve statünün tarafların ortak uzlaşısı çerçevesinde belirlenebileceği, Hazar'ın özel statüsüne ilişkin konvansiyonun hazırlanması için beş taraflı görüşmeler sürecinin aktive edilmesine ortak destek verecekleri, Hazar'a kıyası olan devletlerin dışişleri bakan yardımcılarını düzeyindeki çalışma grubunun faaliyetine süreklilik kazandırılma, Hazar Denizi'nin dibinin ilgili sınırdaş ve karşı devletler arasında sektörlere bölünmesi yer almaktadır.

Ziyaret Taraflara Ne Getirdi?

Putin'in Bakü ziyareti, iki ülke arasında karşılıklı gergin ilişkilerin ve bağımsızlığın ardından Azerbaycan'a Rusya devlet başkanlığı düzeyinde yapılan ilk ziyaret olması bakımından çok önemlidir. Bu ziyaret hem Azerbaycan, hem de Rusya için önemli sonuçlar içermektedir.

Ziyaretin Azerbaycan için sonuçları

İkili ilişkilerdeki mevcut soğukluğu hemen kaldırmak mümkün olmasa da, ziyaret bu yönde ciddi çaba anlamına gelmektedir.

.....
İkili ilişkilerdeki mevcut soğukluğu hemen kaldırmak mümkün olmasa da, ziyaret bu yönde ciddi çaba anlamına gelmektedir.
 .....
 Azerbaycan Putin'i ısrarla davet ederek büyük bir taktik hamle yaptı. Bu tür üst düzey devlet yetkililerin ziyaret tarihinin çok önceden belirlendiğini dikkate alırsak ziyaret için neden 9 Ocak tarihinin belirlendiği de ortaya çıkar. Ziyaretin Milli Meclis'e anti-demokratik seçimlerin yapıldığı 5

Kasım 2000'in devamı niteliğinde yapılan 7 Ocak'taki tekrar seçimlerden sonra gerçekleşmesi ile Bakü yönetimi bir yandan, Azerbaycan iktidarından demokratik olmasını isteyen Batı-Türkiye Bloku'na karşı bu konuda Rusya ile dayanışma içinde olduğunu gösterdi, diğer yandan da Rusya tehdidi ile seçim sonuçlarını Batıya kabul ettirdi ve Azerbaycan'ın Avrupa Konseyine üye kabul ettirilmesini başardı.

Azerbaycan'da Batı-Türkiye Bloku'nun istekleri geri plana itildi; iktidar Batı-Türkiye Bloku'nu, Azerbaycan'ın Rusya tehlikesi ile karşı karşıya kaldığı tehdidi ile korkuttu; iktidar televizyon, radyo ve gazeteler aracılığı ile Rusya'yla dengeli ve başarılı politika yürütülmesi yönünde güçlü propaganda yaptı; Azerbaycan kamuoyunda Rusya eğilimi güçlendi; buna karşın Rusya, kendisini Ermenistan'la işbirliği yapmakla suçlayan Azerbaycan'ı, Güney Kafkasya politikasında Ermenistan'dan sonra ikinci sıraya, Gürcistan'ın önüne geçirecek, Ermenistan-Azerbaycan anlaşmazlığında dengeli bir tutumu ifade eden

“kazanan ve kaybedenin bulunmadığı” ilkesini beyan etti. Fakat, buna karşılık Rusya'nın rahatsız olduğu Bakü-Ceyhan petrol boru hattı ve GUUAM konusunda Azerbaycan'ın hangi tavizleri verebileceğini zaman gösterecek. Öte yandan Bakü yönetiminin, Azerbaycan'ın esas sorunu olan Ermenistan işgalinin sonucunda doğan Karabağ sorununu Rusya'nın çözmesi gerektiği ve “sorunun anahtarının Kremlin'de olduğuna” ilişkin beklentileri sonuçsuz kaldı. Devlet Başkanı Putin sorunun çözümü için Azerbaycan ve Ermenistan'ın bulacağı (belki de hiçbir zaman bulamayacakları) seçeneği kabul edeceklerini belirtti. Böylece birkaç yıl önce Azerbaycan topraklarının yüzde yirmisini işgal etmek için Ermenistan'a yardım ederek Erivan'ı etkisi altına alan, bununla da Bakü'ye ciddi baskı yapan Moskova, sorunun çözümü için yeni koşullarda dengeli bir tutum sergilediğini beyan etti. Moskova bu tutumu ile Ermenistan-Azerbaycan anlaşmazlığının çözümünü belirsiz bir zamana erteleyerek, onu Yakın Doğu sorununa dönüştürerek bölgede etkinlik kazanmaktadır.

Ziyaretin Rusya İçin Sonuçları

Rusya henüz değişmedi. Ülkede iktidarda kimin, hangi partinin ve grubun, hatta demokrat bir liderin olup olmamasından bağımsız olarak Rusya'nın Azerbaycan politikasının mahiyeti sömürgecilik ve Azerbaycan Devleti'nin Rusya'nın etki alanında olması oluşturmaktadır. Bu bakımdan, Putin Azerbaycan'ın önemini anlayarak, şeklen olmasa bile, içerik itibarıyla Çar Rusya'sının bölgede yürüttüğü politikaya geri döndü. Ziyaretin Rusya için somut önemi bulunmaktadır. Böylece eski KGB elemanı Putin, Yeltsin'in Azerbaycan politikasının başarısızlığını belirterek ondan vazgeçmekte, Azerbaycan politikasında aktivitesini artırmakta, Kremlin Güney Kafkasya'daki mevkilerinin sağlam olması için Azerbaycan'la sıcak ilişkiler kurmak gerektiğinin farkına varmaktadır. Rusya güney sınırları boyunca önceki yıllarda zayıflamış nüfusunu yeniden güçlendirme çabası göstermekte, Rusya'nın Azerbaycan politikasında şeklen Batı modeli, fakat içerik itibarıyla diktaya dayalı ilişkiler dönemi başlamakta, Azerbaycan ve ardından Gürcistan'ı Rus etki alanına almak için kararlı çabaların temeli atılmaktadır. Bu ziyaret Azerbaycan'la onun stratejik müttefiki Gürcistan arasında soğukluk yaratmakta ve Tiflis yönetimine gözdağı vermektedir. Rusya, Kafkasya devlet başkanlarının görüşme formu olarak öne sürdüğü “Kafkas Dörtlüsü” öneri ile bölgede liderliği ele almaktadır. Ziyaret, Hazar Denizi'nin statü sorununda ulusal çıkarları çatışan Rusya-Azerbaycan arasındaki anlaşmazlıkta Moskova'ya avantaj sağlamakta, askerî ve ticarî donanma bakımından Hazara kıyısı olan devletlerin en güçlüsü olan bu ülkeye Hazar'da egemen rol oynayarak yalnızca Kafkasya'yı

değil, tüm Orta Asya'yı denetim altına alma imkanı sağlamaktadır. Rusya, ziyaret sırasında dile getirilen, Azerbaycan ve Rusya arasında bağımsızlıktan sonraki dönemde mevcut olmayan askerî ve askerî-teknolojik işbirliği oluşturmak, gelecekte ise Azerbaycan'a askerî üs yerleştirmek, Azerbaycan'ın Türkiye ve İran sınırlarının ortak savunmak ve nihayet Azerbaycan'ı askerî-politik müttefike dönüştürmek için uygun ortam hazırlamaktadır. Putin'in ziyareti ayrıca, Gebele radar üssü konusunda uzlaşmaya varmak için uygun psikolojik koşullar oluşturmaktadır. Dahası Azerbaycan'la sıcak ilişkiler kurmak, Rusya'ya tüm BDT coğrafyasında etkisini güçlendirme, diğer BDT üyelerine göre güçlü olan ekonomik pozisyonunu kullanarak, ortak ekonomik bölge oluşturma çabaları göstererek bu alanda egemen olma imkanı vermektedir. Ziyaretin Rusya için bir diğer getirisi ise Azerbaycan'da ve diğer yeni bağımsız devletlerde kamuoyunun Rusya lehine değişmesi imkanını sağlamasıdır. Rusya, ayrıca uluslararası ve bölgesel teşkilatlarda Azerbaycan'ı kendi müttefikine dönüştürme çabasındadır.

Özet olarak, ziyaretin kendisi ve ziyaret sırasında imzalanan belgeler Rusya'nın Azerbaycan'da zayıflayan ve sona eren dayanaklarını yeniden tesis etmek ve güçlendirmek noktasında önemli bir rol oynamaktadır.

Rusya'nın Azerbaycan'daki Dayanakları Nelerdir?

SSCB'nin çöküşünden sonra geçen süre zarfında Rusya'nın yakın komşusu Azerbaycan'daki mevkileri ve dayanak/tutunum noktaları eşsiz biçimde zayıflasa da, tam anlamıyla sona ermemiştir. Rusya coğrafi açıdan Azerbaycan'dan uzakta olan Batıyla rekabet halindedir. Konuya duygusal bakımdan yaklaşırsa Rusya'nın daha Azerbaycan'da mevcut olmadığı söylenebilir. Rusya'nın geleneksel temel dayanağı olan Rus lobisi, Azerbaycan'da zayıftır ve Azerbaycan'dan Rus askerî üsleri çıkarılmıştır. (bunun tek istisnası statüsü henüz askerî üs işlevi gören Gebele radar üssüdür.) Tabi Azerbaycan'da Rusya'nın yalnızca zayıf Rus lobisi ve askerî üsler dışında diğer tutunum noktaları da mevcuttur.

Birincisi, Azerbaycan'da Rusyalı işadamları neredeyse yok denecek kadar az da olsa, Moskova'nın bu ülkede yeterince ekonomik tutunum noktası mevcuttur. Azerbaycan dış ticaretinde Rusya, kardeş Türkiye ve komşu İran'dan önde, yani birinci sıradadır. Azerbaycan ve Rusya arasında yıllık ticaret hacmi 340 milyon dolardan fazladır. Rusya, Azerbaycan dış ekonomik ilişkileri içerisinde yaklaşık yüzde 25 oranında paya sahiptir. Rusya ve Azerbaycan bağımsız devletlerdir, fakat bu iki ülke ekonomik ve zirai yapı itibarıyla birbirine sıkı biçimde bağımlıdır.

İkincisi, Batı-Türkiye Bloku'ndan farklı olarak, yaklaşık 200 seneden beri, önce Çarlık Rusya'sının, ardından SSCB'nin egemenliği altında bulunan Azerbaycan'ın, siyasi-idari sistematiği neredeyse Rusya'yla aynıdır. Devlet yönetiminde önemli görevler eski komünist ve *komso-mol* liderlerin elindedir. Devletin iç ve dış politikasını belirleyen ve uygulayan bu kişiler zihniyet itibariyle demokratik Batı-Türkiye Bloku'ndan çok, Rusya'ya yakındır. Rusya'nın Azerbaycan'daki en önemli tutunum noktası, dayanağı bu iktidar kadrosudur. Bu iktidar kadrosu her ne kadar dış görünüm itibariyle Batı yanlısı bir yaklaşım sergileme çabasında olsa da, düşünce biçimler, faaliyetleri, iş yapma beceri ve ilkelerine göre otoriter ve komünist yönetim anlayışının dışına çıkamamaktadır. Bu iktidar kadrosu, Batı-Türkiye Bloku'nun bütün alanlarda (iktisadi, siyasi, askerî ve d.) Rusya'dan baskın olduğu sürece ve ülke içinde iyi-kötü direniş gösteren muhalefet bulunduğu sürece, Batı yanlısı görünüm vermeye çalışacaktır. Çünkü buna mahkumlardır. Bu kadronun herhangi bir Moskova karşıtı davranışı kendi siyasi sonlarını getirebilecek çoğu sayıda KGB arşiv belgelerinin su yüzüne çıkarılmasını sağlar. Devlet Başkanı Yeltsin döneminde Moskova'nın benzeri adımlar atacağı pek inandırıcı gözükmemekteydi. Ama günümüzde bu tamamen gerçekçi bir ihtimal olarak görülebilir. Ziyaret sırasında Putin'in, Azerbaycan Devlet Başkanı'na KGB'nin Leningrad (şimdiki, Saint-Petersburg) özel istihbarat okulundan 16 Mayıs 1949'da mezun olduğuna ilişkin diplomayı takdim etmesi de, Aliyev'e ve diğer BDT Devlet Başkanlarına uyarı olarak değerlendirilebilir. Bu bakımdan, Azerbaycan iktidarının Batı ile Rusya arasında manevra yapması kendi kişisel ve iktidar çıkarlarından doğmaktadır. Azerbaycan yönetimine ekonomik açıdan daha güçlü ve yararlı Batı-Türkiye ile işbirliğine açık, siyasi açıdan ise idari sistematiği Rusya ile aynı olan dışa kapalı Azerbaycan gerekmektedir. Yönetim, ülkenin zengin doğal kaynaklarını zayıf Rusya yerine, güçlü Batı ile paylaşmayı tercih etmektedir.

Ülkede Moskova'nın konumunun güçlendiği bu koşullarda esasen eski komünist ve komsomol görevlilerinden oluşturulan Azerbaycan parlamentosunun Rusya yanlısı herhangi bir belgeyi onaylayacağı kuşku doğurmamaktadır. Parlamentoda Batı yanlısı güçler bulunmamaktadır. Seçmen desteğinin ve sosyal tabanının bulunmamasına karşın, Rusya ile sıkı ilişkileri olan ve gerçekte Rus komünistlerin yardımı ile kurulmuş Azerbaycan Komünist Partisi'nin ve iktidarın işine gelen güçlere muhalefet ismiyle parlamentoda yer verilmesi ve Batı yanlısı siyasi güçlerin parlamentoya sokulmaması Rusya'nın Azerbaycan'daki tutunma noktalarını güçlendirmektedir.

Rusya'nın Azerbaycan'daki tutunma noktalarını güçlendiren diğer bir etken Batı-Türkiye Bloku'ndan gelen seçim gözlemcilerinin parlamento

seçimlerinde yapılan büyük seçim yolsuzluklarını eleştirmelerine karşın, seçimleri "demokrasiye doğru bir adım" olarak değerlendirmeleridir. Bu tür değerlendirmeler Batı'nın jeopolitik çıkarları ve diğer devletlerin iç işlerine karşmama hususları çerçevesinde anlaşılabilir olsa da, Batı-Türkiye Bloku'na ve Azerbaycan'da demokrasinin bayraktarlığını yapan demokratik gclere olan güvenin sarsılmasına neden olmaktadır. Gerçekte, Batı'nın Azerbaycan'da seçim demokrasisi politikası iflas etmiştir. Bu durumda demokratik Batı-Türkiye Bloku'na güvenen seçmenlerde "Güvendiğimiz Batı-Türkiye Bloku da bu seçim yolsuzluklarına göz yumuyorsa, o zaman Rusya daha iyidir" kanaati hasıl olmaktadır. İktidar yetkilileri de seçim sonuçlarını değerlendirirken, tarihsel ve coğrafi açıdan uzak, zihniyet itibariyle kendisinden tamamıyla farklı düşünen Batılı gözlemcilerin görüşleri yerine, Rusya ve Beyaz Rusyalı gözlemcilerinin seçim uyduruk zgr, demokratik ve adil yapıldığı yönündeki görüşlerinin esas ölçüt olarak alınmasını tebliğ etmektedirler. İktidar yetkilileri Moskova'nın Ankara, Washington ve Strasburg'dan daha yakın olduğunu ifade etmekte.

Üçüncüsü, geleneksel olarak Rusya'nın esas sömürgecilik amacının esas aktörü olan Rus azınlık günümüzde sayıca az ve zayıftır. SSCB'nin çöküşünden sonraki yıllar zarfında Rusların büyük kısmı ülkeyi terk etmiştir. Putin'in ziyareti Rusya'nın Azerbaycan'daki tutunum noktası pozisyonunda olan Rus azınlığının gclenmesi için önemli etkide bulunmuştur.

Dördüncüsü, Ermenistan-Azerbaycan anlaşmazlığının zlmemesi, Batının ifte standart politikası ve belirsizliğin sürmesi Batı-Türkiye Bloku'na güveni zayıflatmakta, aynı zamanda Rusya'nın çeşitli araçlarla Azerbaycan'a müdahale imkanlarını gclendirmekte ve ayrıca Sovyet sistemine, geçmişe dönüş için halen mevcut özlemi artırmaktadır. Bağımsızlığın kazanılmasının ardından Azerbaycan'daki belirsizlik Rusya'nın temel tutunum noktası olmuştur. Putin'in Azerbaycan ziyareti sırasında Rusya'nın belirsizliğe son verilmesi isteğini belirtmesi, Rusya'nın Azerbaycan'da kendi isteklerini daha fazla oranda gerçekleştirme çabası olarak değerlendirilmelidir.

Beşinci, Azerbaycan fiilen Rusya'nın enformasyon mekanında yerleşmektedir. Hatta, Azerbaycan karşıtı yayınlarına propaganda faaliyetlerine rağmen, Rusya televizyon kanalları Azerbaycan'da yayınlanmaktadır. Nüfusu ekonomik sıkıntı içinde olan Azerbaycan'da Rus orta ğretim okulları devlet bütçesinden finanse edilmekte, niversitelerde Rus sektörleri faaliyetlerini sürdürmekte ve Rusça gazete ve dergiler yayımlanmaktadır. Azerbaycan'da eğitim veren Rusça orta

öğretim okullarının sayısı 1992-1993 yıllarına oranla yüzde 13 oranında artmıştır. Bu okullar Rusya millî eğitim programları ile eğitimlerini sürdürmekte, Rus edebiyatı, tarihi ve coğrafyası eğitimi verilmektedir. Putin'in ziyareti sırasında Azerbaycan'a Rus dilinde 35 bin okul kitabı getirmesi de esasında ülkede Rusça eğitim sisteminin tutunma noktalarını kuvvetlendirmektedir. Bağımsızlığın kazanılmasından sonra özellikle son yıllarda Bakü'de Rusça konuşma geniş bir yaygınlık kazanmıştır. Bakü'de Rus kültürünün etkisi halen sürmektedir. Rus sanatçılarının Azerbaycan turneleri çoğalmıştır.

Altıncı, ekmek parası için vizesiz Rusya'ya giden, oradan Azerbaycan'daki ailesine geçim parası gönderen 1 milyondan fazla Azerbaycanlı ve onların Azerbaycan'daki akrabaları Azerbaycan-Rusya ilişkilerinin soğuk olmasından rahatsızlık duymaktadırlar. Rusya'da çalışan bu insanlar, 8 milyonluk Azerbaycan nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturmaktalar. Bu insanlara onların Azerbaycan'daki ailelerini ve akrabalarını da eklersek Rusya için sevindirici ve Batı-Türkiye için karamsar bir durumun ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Rusya bu kitlenin yardımı ile Azerbaycan kamuoyunun düşüncesine değiştirme imkanına sahiptir. Hatta zaman zaman, toplumda özgür, demokratik, fakat sorunlarımızın çözümünde bize yardım etmeyen ve bizden uzakta bulunan Batının yerine, bize ekmek ve iş veren, yakındaki Rusya'nın daha yararlı olduğu konusunda görüşler seslenmektedir.

Yedincisi, devletin çıkarlarını kararlılıkla savunan ve aktif politika yürütmesini sağlamaya çalışan genç ve enerjik Putin'in daha üniversite öğrenciliği yıllarında Rusya'da yaşayan ve çalışan, özellikle petrol ve doğal gaz endüstrisinde faaliyet gösteren Azerbaycanlılarla sıcak ilişkiler içinde olmasını da unutmamak gerekir. Putin'in öğrencilik dostları bugün Azerbaycan'da zayıf da olsa sosyal dayanağa sahip olan ve toplumca bilinen parti lider kadrolarında görev almaktadırlar.

Sekizinci, 1992'den beri Rusya'da bulunan ve son bir yılda Azerbaycan'da Vatandaş Birliği Partisinin başkanlığına seçilen eski Devlet Başkanı Ayaz Muttalibov Moskova'da yaşamaktadır. Muttalibov'un desteği yalnızca Rusya yönetimindeki yetkililer ve generallerin desteği ile sınırlı kalmamaktadır, onun Azerbaycan'da da belirli sosyal tabanı mevcuttur. Moskova'da yaşamayı ve çalışmayı sürdüren Azerbaycan KGB'sinin geçmiş başkanı Vagif Hüseyinov'u da Azerbaycan'daki belirli güçler desteklemektedir.

Görüldüğü üzere, Azerbaycan'da Rusya'nın tutunma noktaları halen kalmaktadır.

Rusya'nın Azerbaycan'ı Tekrar Kendi Etkisi Altına Alma Olanakları Nasıldır?

Azerbaycan'ı tekrar kendi denetimi altına almak ve Batı-Türkiye Bloku'nu bu ülkeden sıkıştırıp çıkarmak Rusya'nın arzu ve isteğidir. Fakat diplomasi arzu ve istekler değil, imkanlardan mümkün olanı elde etmeği gerektirmektedir. Rusya'nın Azerbaycan politikasında arzu ve iddialar sık sık olanaklarla orantısız olmaktadır. Rusya'nın Azerbaycan'daki isteklerini gerçekleştirmeye engel olan etkenleri şöyle sıralayabiliriz:

Birincisi, zengin doğal kaynaklara sahip olmasına karşın mali-ekonomik bakımdan Batıya bağımlı olan Rusya, işçilerinin maaşlarını, emeklilerin maaşlarını zamanında verememektedir. Ülkenin bir ucunda güneş çıkarken diğer ucunda gece olan Rusya'nın bazı bölgeleri enerji krizi yaşamaktadır. Sosyo-ekonomik kriz geçiren bir ülkenin aktif politika yürütmek için gereken maddi olanakları azalmaktadır.

Rusya tarihi olarak iddia ettiği topraklara sermayesi ile değil, silahıyla gitmiştir. Bugün Rusya'nın Azerbaycan'a ekonomik-mali yatırımlar aracılığı ile yerleşmesi olanağı çok zayıftır. Şimdi Rusya büyük devlet değil sadece büyük bir ülkedir. Eğer Rusya ekonomik açıdan kuvvetlenirse, Azerbaycan'ın tekrar Moskova'nın etki alanına gireceği kuşku doğurmamaktadır. Böyle olması durumunda (gerçi Moskova'nın bunu başarma şansı çok zayıf) bunun sorumluluğunun bir kısmı belki de büyük bir kısmı Batı-Türkiye Bloku'nun üzerine düşecektir. Çünkü şimdi tamamen farklı uluslararası koşullar geçerlidir. Batı-Türkiye Bloku Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'ndan sonraki durumunda değildir. Bu bloğun Rusya ile işbirliği yapma ve onu denetim altında tutmak için bütün imkanları mevcuttur. Rusya'nın mali-ekonomik bakımdan Batıya bağımlı olması Azerbaycan'ın bağımsızlığının güçlenmesi ve Batı-Türkiye Bloku ile işbirliği yapmasının esas koşullarından biridir. Nüfus, toprak ve doğal kaynakları bakımından Rusya ile karşılaştırılmayacak kadar küçük olan Azerbaycan, Kremlin fırtınasından korunmak için Batı-Türkiye Bloku'na umutla bakmaktadır. Fakat Rusya'da tam sefalet ve yoksulluğun egemen olması da, tehlikeli komünist eğilimleri ve Veliko Rus şovenizmini güçlendirebilir. Batı-Türkiye Bloku Rusya ile ilişkilerinde dikkatli olursa, bu ülkenin komşuları için tehdit odağı olmaktan sıyrılması zamana ve Rusya ile ilişkilerin etkinliği ile doğru orantılı olacaktır. Fakat Rusya çağdaş demokratik dünyaya uyum sağlaması için yapması gereken çok büyük reformlara hazır değil ve zihniyet itibarıyla neo emperyal hegemonyaya daha uygun yapıya sahiptir. Rusya toplumundan tam anlamıyla demokratiklik beklemek romantiktir.

İkinci, Rusya çok etnili bir devlettir. Ülkenin 147 milyonluk nüfusunun büyük bir kısmı Türk ve Türk olmayan Müslümanlardan oluşmaktadır. Rusya aynı zamanda hem Türk, hem de İslam ülkesidir. Geleneksel olarak, Rus devletinin varlığı, bütünlüğü ve gücü burada yaşayan Türk-Rus halklarının ittifakının düzeyiyle bağlantılı olmuştur. Müslüman halklara karşı Rusya'nın baskıcı uygulamaları ülkede rahatsızlık yaratmaktadır. Rusya'da etnik ihtilaflar ve merkezkaç eğilimler de mevcuttur.

Üçüncü, Rusya askerî açıdan zayıftır ve eski gücünde değildir. Bugün "Dünyanın yenilmez ordusu" miti çökmüştür. Küçük Çeçenistan'da yürütülen başarısız savaş Rusya'nın askerî zayıflığını, çöküşünü ve orduda başını alıp giden yolsuzluğu göstermektedir. Bununla beraber, Rusya'nın halen nükleer güç olduğunu unutmamak gerekir.

Dördüncüsü, Azerbaycan kamuoyu tamamen Rusya'nın yanında değil. Rusya Azerbaycan'da değişik biçimlerde algılanmaktadır.

Bütün bu engellere karşın, Rusya'nın iddialarını gerçekleştirme konusunda bir takım avantajları olduğunu da belirtmek gerekmektedir.

Birincisi, Azerbaycan'da üstte belirttiğimiz tutunma noktalarının yanısıra, Putin devlet başkanı olarak, Rusya toplumunu birleştirmekte, BDT üyeleri ve eski SSCB'nin müttefikleri olan ülkelerle ilişkileri yeniden geliştirmek için aktif dış politika yürütmektedir. Putin'in izlediği politika Rus toplumunun büyük çoğunluğu tarafından desteklenmektedir. Putin'in Bakü'deki ziyaret sırasında ünlü Azerbaycan deyimini "Her şeyin yenisi dostun eskisi" cümlesini kullanması⁷ Rusya'nın dış politikasının stratejik amaçlarını ortaya koymaktadır.

İkincisi, Rusya malî-ekonomik ve askerî-politika açıdan Batı-Türkiye Bloku'ndan zayıf ve ona bağımlı olsa da, Azerbaycan'dan defalarca güçlüdür.

Üçüncüsü, Batı-Türkiye Bloku Azerbaycan'a ilişkin ekonomik çıkarlarını net bir biçimde belirlese de, siyasi çıkarlar noktasında halen netleşmeyen bir çok husus mevcuttur.

Dördüncüsü, Azerbaycan'da geçmiş komünist nomenklatura iktidar da kaldığı sürece ve demokratikleşme gelişmediği sürece Rusya'nın Azerbaycan'ı etkileme imkanları mevcut olacaktır.

Beşinci, Rusya'nın Azerbaycan politikasını gerçekleştirmesini kolaylaştıran bir etken daha bulunmaktadır. Azerbaycan'da konumlarını güçlendirmek isteyen bazı Batılı devletlerin adaletsiz ve Türk karşıtı tavır takınmaları, saldırıya uğramasına ve toprağının yaklaşık 17 bin

⁷ Azerbaycan, 11 Ocak 2001, sayı 8 (2721)

.....
**Azerbaycan hızla
 Rusya'ya doğru
 kaymakta, Moskova
 Azerbaycan'ın Batı-
 Türkiye Bloku ile
 ilişkilerine engel
 olmakta, petrolün kendi
 toprakları üzerinden ihraç
 edilmesi için avantajlar
 sağlamaktadır.**
 .....

.....
 Rusya bu durumu beceri ile kullanarak Güney Kafkasya'da Müslüman ve Hıristiyanlar halklar arasında denge politikası izlemekte ve bu tür kararları kabul eden devletleri geri plana itmektedir.

Sonuç

Putin'in ziyareti ve imzalanan belgelerle, Rusya'nın Azerbaycan'a büyük dönüşü başlamış, Rusya, dünya meselelerinde aktif rol alma iddiasında olan büyük devlete dönüşme arzularını gerçekleştirme yolunda ilerleme kaydetmiştir. Rusya Azerbaycan'da aktif politika izlemekte, ilişkilerdeki soğukluğu ortadan kaldırmak ve Batıya karşı Azerbaycan'la stratejik müttefiklik yapmak çabalarına girişmektedir. Bu arada Azerbaycan hızla Rusya'ya doğru kaymakta, Moskova Azerbaycan'ın Batı-Türkiye Bloku ile ilişkilerine engel olmakta, petrolün kendi toprakları üzerinden ihraç edilmesi için avantajlar sağlamaktadır. Rusya Hazar Denizi'nde hegemonyası altına almaya başlamıştır ve Hazar Denizi'ne egemen olmak yalnızca Kafkasya'yı değil, aynı zamanda Orta Asya'yı da denetim altına almak anlamına gelmektedir. Bu ziyaretle bölgede Batı-Türkiye Bloku'nun çıkarlarına darbe vurulmuştur.

Rusya'yı yöneten Çar ve Bolşeviklerin halefi olan demokratik yönetim de Azerbaycan konusunda biçimce farklı içerik itibariyle onlarla benzer biçimde düşünmekte ve Azerbaycan'ın Rusya etki alanında kalmasını düşünmektedir. Putin'in Azerbaycan politikasının esas hedefini de bu görüş oluşturmaktadır. Bu amaca ulaşmak için temeller atılmıştır. Rusya'nın imkanlarına bakılmaksızın Azerbaycan için ciddi siyasi-diplomatik mücadeleye başlamıştır. Rusya geleneksel olarak önce Güney, ardından Kuzey Kafkasya'yı denetimi altına alarak istikrar ve gelişme dönemine adım atmış, ardından da büyük devlet iddiaları ile dünyanın başını ağrıtmıştır.

km²'sinin işgal edilmesine ve 1 milyon vatandaşı göçmen olmasına rağmen, Azerbaycan'a karşı ABD Kongresi'nin Özgürlüğü Savunma Yasası'na yaptığı 907 sayılı ekle devlet eliyle insanî yardımı yasaklaması, Fransa Parlamentosunun alt kanadı Millî Meclisin uyduruk "Ermeni Soykırımını" tanıması Azerbaycan halkının Batıya olan güvenini sarsmakta ve gelişmeler Rusya'nın müdahale olanaklarını hızla güçlendirmektedir.

Rusya bu durumu beceri ile kul-